

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**КАФЕДРА АРХІВОЗНАВСТВА
ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ГАЛУЗЕЙ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
АРХІВНОЇ СПРАВИ ТА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ДЕРЖАВНОЇ
АРХІВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

СПІЛКА АРХІВІСТІВ УКРАЇНИ

**КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА НАЦІОНАЛЬНОГО
АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**СІМНАДЦЯТИ ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ЧИТАННЯ,
ПРИСВЯЧЕНІ 150-РІЧЧЮ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО**

Матеріали

Всеукраїнської наукової конференції

16 листопада 2016 р., м. Київ

КИЇВ 2016

Сімнадцяті джерелознавчі читання, присвячені 150-річчю з дня народження Михайла Грушевського: матеріали Всеукраїнської наукової конференції 16 листопада 2016 р. КНУ / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра архівознавства та спеціальних галузей історичної науки, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства Державної архівної служби України, Спілка архівістів України, кафедра історії та документознавства Національного авіаційного університету – К., 2016. – 191 с.

Науковий збірник містить тези доповідей та повідомлень учасників Всеукраїнської наукової конференції, що відбулася 16 листопада 2016 р. у м. Києві.

Для архівознавців, документознавців, джерелознавців, істориків, викладачів та студентів вищих навчальних закладів, усіх, хто цікавиться даними проблемами.

Рекомендовано до друку Вченою радою історичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка. Протокол № 3 від 27 жовтня 2016 р.

Редакційна колегія:

д.і.н., проф. Щербак М.Г. (Голова);

д.і.н., проф. Калакура Я.С.;

д.і.н., проф. Палієнко М.Г.;

к.і.н., доц. Павленко С.Ф.;

к.і.н., асист. Коломієць Н.А. (секретар)

©Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
кафедра архівознавства та спеціальних галузей історичної науки, 2016

© Український науково-дослідний інститут
архівної справи та документознавства
Державної архівної служби України, 2016

© Спілка архівістів України, 2016

© Національний авіаційний університет, кафедра історії та
документознавства

ЗМІСТ

I секція

Щербак Микола – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Голова Спілки архівістів України.....8-10

Палієнко Марина - доктор історичних наук, професор кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка.....11-13

Круглова Людмила – кандидат історичних наук, директор Музею історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доцент кафедри давньої та нової історії України КНУ імені Тараса Шевченка.....14-16

Мандрик-Мельничук Марія – доктор історичних наук, доцент кафедри соціальної медицини Буковинського державного медичного університету.....17-20

Латиш Юрій - кандидат історичних наук, доцент кафедри зарубіжної україністики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.....21-23

Грищенко Тетяна - кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектору архівів Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України 24-26

Лебедева Юлія - кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу філософії та геополітики Науково-дослідного інституту українознавства.....27-29

Клиніна Тетяна - викладач кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету.....30-32

Гончаренко Леся - кандидат історичних наук, доцент кафедри права та міжнародних відносин Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка.....33-36

Марія Мандрик-Мельничук

Парламентська практика українського депутатського корпусу (1867-1917 рр.): крізь призму сучасників

Проаналізовано окремі аспекти становлення парламентаризму в історичний період крізь призму поглядів сучасників.

Ключові слова: фракція, репрезентація, депутат, парламент.

Зародження парламентаризму у формі діяльності українських депутатських корпусів пов'язують з другою половиною XIX ст., коли українські послі увійшли до австрійської Державної Ради. Зважаючи на значення кризи парламентаризму в Україні, досить актуальним є аналіз питань цієї ідеї у часи перебування українських теренів в складі Австро-Угорської імперії, проведення історичних паралелей у діяльності депутатських репрезентацій.

Дореволюційна література синхронно з'являлася водночас зі становленням самого західноукраїнського парламентаризму. Її специфікою було тематичне охоплення проблем, навколо яких найбільше точилася боротьба депутатів. Особливе місце в історіографії цього питання займають праці сучасників та самих депутатів, які дозволяють максимально відтворити події в усіх деталях [1]. Йдеться про праці С. Смалья-Стоцького, М. Грушевського, А. Вахнянина, І. Франка, О. Поповича, М. Порша, С. Петлюри.

Одним із перших діяльність українських депутатів у Галицькому сеймі проаналізував А. Вахнянин, який долучив протоколи нарад українських сеймових і парламентських послів [1, 2]. Депутат від Буковини О. Попович писав про проблеми, над якими працювали буковинські депутати у парламенті. Знайшов відображення і так званий «галицько-буковинський конфлікт» між послом бароном М. Васильком та С. Смалья-Стоцьким, взаємні обвинувачення у тому, що галичани нібито запанували в краї завдяки С. Смалья-Стоцькому. Автор підносить постать депутата Василька за те, що він поставив українську справу в сеймі і в парламенті перед австрійським урядом... [5, С. 87-88]. О. Попович проаналізував боротьбу буковинських депутатів проти румунізації церкви шляхом поділу 170тапринт на незалежні українську та румунську. У праці «Наш цісар» (1888 р.), він пише, що прийнявши конституцію, імператор у 1860 році надав народам право вибирати послів, котрі ухвалюють закони, що досі були прерогативою лише самого монарха. «Від того часу спочиває добро народів у руках їх послів» [5, С. 11].

С. Смалья-Стоцький проаналізував проблему україно-румунських відносин в стінах парламенту. Автор охарактеризував певну підступність з боку румунської влади, яка використовувала всі методи боротьби – петиції, листи, неодноразові аудієнції у імператора, таємне листування з цісарем, табування румунськими науковцями історії краю як румунського, фальсифікацію статистичних даних, щоб довести «споконвічність» своїх прав на Буковину. Згадуючи про перші спроби «самотніх» українських

депутатів заявити у парламенті про необхідність об'єднання двох австрійських країв, автор констатує наскільки це були несміливі заяви [7, С. 171-175].

«Моя політика» С. Смаль-Стоцького присвячена проблемі його стосунків з бароном М. Васильком. Він з сумом констатує той факт, що політика, яка раніше опиралася на моральні сили народу, на власну народну працю, тепер – на «різних штучках, політичних інтригах, головню на розбиванні противників по партії...». Він мав на увазі депутатів та самі вибори, які все частіше відстоювали у парламенті власні інтереси, не знаючи «у якій справі повинні мати думку, з ким у злуці, проти кого йдуть, за що мають боротися» [9, С. 13].

Окрема стаття І. Франка стосувалася виборчої кампанії 1895-1897 р. - «баденівських» кривавих виборів, які, на думку автора, засвідчили, що український дух спротиву живий, що українці у боротьбі за свої права готові жертвувати собою. Крім того, зауважував І. Франко, ці вибори підштовхнули все «чесне і народолюбне» в українському середовищі до радикальної партії [11, С. 172-175]. Ще раніше, в 1893 р., І. Франко опублікував статтю «Десять заповідей для виборців», яка призначалася для українського, переважно сільського населення Галичини і торкалася заборони застосовувати психологічний чи інший тиск на виборця, нерозголошення власного вибору, дотримання посту в день виборів [10, С. 222-223].

М. Порш критично оцінював практичне втілення принципу крайової автономії в Галичині, яке, на його думку, йшло в розріз із нормами конституціоналізму [6]. Австрійська конституція 1867 р., давши всім краям автономію, «порядкувати всіма тими справами, які було передано їм за крайовим статутом» [6, С. 38]. Однак така форма автономії, на його думку, підкодила для країн національно-одноманітних, оскільки крайова автономія в Австрії призвела до міжнародної ворожнечі українців проти німців, румунів та поляків, німців проти чехів. Саме тому, вважає М. Порш, найоптимальнішою могла б стати національно-територіальна автономія.

У 1906 р. на одному зі з'їздів УСДП у Львові С. Петлюра охарактеризував перспективи, які відкриваються для української соціал-демократії із запровадженням парламентаризму в Австро-Угорщині – «світлі і багатообіцяючі: через парламент, сейм і місцеві репрезентаційні тіла вона буде впливати на хід державного, політичного та соціального життя в Австрії» [12].

М. Грушевський присвятив окрему увагу роботі Галицького сейму. На думку автора, парламентська активність українців викликала занепокоєння і протидію офіційної влади стосовно депутатів. Це свідчило про вплив влади на виборчий процес: «Різні малорациональні зі становища ідеї парламентаризму (...) формальності, в роді постанов щодо виборчих реєстрів, вибору комісії, офіціальних виборчих карток, дали адміністрації змогу всяких впливів (...), від грубих виборчих розбоїв до дуже тонких і рафінованих підступних» [3, С. 101].

М. Грушевський відтворює систему формування виборчих округів, коли виникали «привілейовані» округи, де «тисяча або дві міських виборців обирають собі посла» і, в той же час, величезні сільські округи перебували у в іншій ситуації, яка дозволяла владним структурам фактично призначати депутатів «зовсім незалежно від замірів і планів місцевої людності». М. Грушевський застерігав про небезпеку, яку несли подібні виборчі маніпуляції, девальвацію самої ідеї парламентаризму [3, С. 110-111]. Передвиборна кампанія відтісняє на другий план усе, що не відповідає її потребам: «Преса заповнилася на цілі місяці виборчими реляціями, препарованими «з погляду моменту», і партійною полемікою зі специфічною «виборчою» закраскою. Всякі звичайні вимоги справедливости, об'єктивности, суспільної етики мусять відступити перед вимогами рішучої битви з ворогами: робляться союзи, комбінації...» [3, С. 113]. У ній М. Грушевський критично оцінив австрійські реалії впровадження парламентаризму – декларативність заяв, зловживання, спотворення принципів основного закону.

Отже, висвітлення парламентської практики українського депутатського корпусу в Державній Раді у працях сучасників дає підстави говорити про віддзеркалення проблем, навколо яких найбільше точилася боротьба. Однак більшість праць носить переважно публіцистичний, фактологічний характер, аніж аналітичний. Також відчутною є певна політична 19отапринт них19ич авторів, що не дозволяла максимально об'єктивно відтворити події.

Джерела та література:

1. Вахнянин А. Матеріали до політики Русинів від часу так званої «нової ери» / А. Вахнянин. – Львів, 1908.
2. Вахнянин А. Руска справа в роках 1891-1894 / А. Вахнянин. – Львів, 1895.
3. Грушевський М. Наша політика. Збірник статтів. – Львів, 1911. – С. 140 с.
4. Попович О. Відродження Буковини / О. Попович. – Львів: Червона калина, 1933. – 119 с.
5. Попович О. Наш цісар: Пам'ятна книжечка для руської молоді в сорокалітні роковини цравління Франца Йосифа / О. Попович. – Чернівці: Руська Бесіда. – 16 с.
6. Порш М. Про автономію України / М. Порш. – 2-вид. К.: Відродження. – К., 1907. – 124 с.
7. Смаль-Стоцький С. Буковинська Русь: культурно-історичний образок / С. Смаль-Стоцький. – Чернівці: З друкарні т-ва «Руська Рада», 1897. – 295 с.
8. Смаль-Стоцький С. В чім наша сила / С. Смаль-Стоцький. – Чернівці, 1893. – 21 с.
9. Смаль-Стоцький С. Моя політика / С. Смаль-Стоцький. – Чернівці, 1913.

10. Франко І. В наймах у сусідів. – Львів, 1914. – С. 222-223.
11. Франко І. Політична хроніка / Франко І. // Жите і слово. – 1897. – Кн. 6. – С. 172-175.
12. Промова С. Петлюри на другому з'їзді Української Соціал-Демократичної Партії Галичини у Львові 27 січня 1906 року // Симон Петлюра: статті, листи, документи. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1956. – С. 207-209.

Mariya Mandryk-Melnychuk

**The Parliamentary Practice of the Ukrainian deputies (1867-1917 gg.)
in the light of contemporary.**

Had analyzed some aspects of formation of parliamentarism in the Austrian period through the prism of contemporary views.

Keywords: fraction representation, deputy, parliament.